

ZgSp2353-7426/01.11.2020/20.12.2020/30.12.2020/01

PaedDr. Jozef Zentko, PhD.

ORCID 0000-0002-0318-4023

Katolícka univerzita v Ružomberku

Pedagogická fakulta

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky

TVORBA BÁBOK AKO SÚČASŤ VÝTVARNO-TECHNICKÝCH AKTIVÍT V PRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

Abstrakt

Príspevok venuje pozornosť charakteristike a analýze využívania výtvarno-technických aktivít scénického a kostýmového výtvarníctva v primárnom vzdelávaní. Prezentuje možnosti uplatnenia technických postupov pracovného vyučovania v primárnom stupni vzdelávania, ktoré sú nosnou základňou pri návrhu a tvorbe bábok. Pozornosť venuje dôležitým aspektom v remeselno-umeleckej práci so zreteľom na medzipredmetové vzťahy vo výchovno-vzdelávacom procese. Poukazuje na presahy výtvarných a technických aktivít spolu s ich potenciálom v modernom pedagogickom priestore.

Kľúčové slová: pracovná výchova • primárne vzdelávanie • scénografia • bábka • divadlo • umenie • technika.

PUPPET CREATION AS A PART OF ART-TECHNICAL ACTIVITIES IN PRIMARY EDUCATION

Abstract

The paper pays attention to the characteristics and analysis of the use of art-technical activities of stage and costume design in primary education. It presents the possibilities of applying technical procedures of technical teaching in the primary level of education, which are the central foundation for the design and creation of puppets. It pays attention to important aspects in craft-art work with regard to interdisciplinary relationships in the educational process. It points out the overlaps of art and technical activities together with their potential in the modern pedagogical environment.

Keywords: Work Education • Primary Education • Scenography • Puppet • Theater • Art • Technology.

TWORZENIE LALEK JAKO CZĘŚĆ DZIAŁAŃ ARTYSTYCZNO-TECHNICZNYCH W EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Streszczenie

Artykuł poświęcono charakterystyce i analizie wykorzystania artystyczno-technicznych działań scenograficznych i kostiumowych w edukacji wczesnoszkolnej. Przedstawiono możliwości zastosowania technicznych procedur nauczania przez pracę na pierwszym poziomie szkoły podstawowej, które są podstawą projektowania i tworzenia lalek. Zwrócono uwagę na ważne aspekty pracy rzemieślniczo-artystycznej z uwzględnieniem relacji międzyprzedmiotowych (interdyscyplinarnych) w procesie wychowawczo-dydaktycznym. Wskazano na przenikanie się działań artystycznych i technicznych wraz z ich potencjałem we współczesnej przestrzeni pedagogicznej.

Słowa kluczowe: nauczanie pracy (wychowanie przez pracę) • edukacja wczesnoszkolna • scenografia • lalka • teatr • sztuka • technika.

Úvod

V priestore súčasnej pedagogickej reality má významné postavenie aplikácia interdisciplinárnych vzťahov a medzipredmetových súvislostí. Rovnako sa pri výchovných či estetických predmetoch využíva v edukačnom procese princíp súvŕžnosti a zásada umeleckých presahov. Implementácia viacerých druhov tvorivých činností či už umelecky, alebo techniky orientovaných je nevyhnutnou súčasťou každého výchovno-vzdelávacieho procesu v primárnom vzdelávaní. Práve tieto aspekty sú kľúčovým fundamentom pri tvorbe divadelných či didaktických bábok a artefaktov v ktorých sa uplatňujú dve nevyhnutné vrstvy a to, umelecká a remeselná resp. výtvarná a technologická. Vo výchovno-vzdelávacom procese primárneho vzdelávania sa často tieto dve oblasti nerozlišujú. Prieniky týchto zložiek v správne zvolených tvorivých aktivitách môžu vniesť do edukačného priestoru množstvo nadšenia a zážitkov. Každá takáto snaha prináša nové skúsenosti, ktoré podporujú rozvoj kľúčových kompetencií deti ranného školského veku.

Aktuálne pedagogické postupy, medzi ktoré môžeme zaradiť aj súvŕžnosť disciplín, vyžadujú v súčasnosti aktívny prístup jednotlivca k životu, schopnosť flexibility, tvorivosti, angažovanosti a otvorenosti (Gašparová, 2020).

Uplatnenie bábok v primárnom vzdelávaní

Bábky majú svoj významný potenciál, ktorý je možné využiť ako súčasť edukačných stratégií, ktorých tvorba je reflexiou na potreby spoločnosti. Bábku považujeme za symbol, umelecký artefakt, predmet, ktorý je vytvorený na hranie, resp. pre hru, či dramatizáciu (Kováčová, 2017). Špecifické postavenie bábkych nachádzame aj v expresívnych terapiách v individuálnej terapii a rollových (Möller, 2007) hrách (Wüthrich, Harten, 2007). Bábka sa v terapii, stáva predmetom prostredníctvom, ktorého dieťa môže prehrávať rozličné často krát konfliktné či problematické situácie pre ďalšie jeho jestvovanie v konkrétnej skupine či spoločenstve

(Kováčová, 2011). Bábky teda vo všeobecnosti považujeme za užitočné pedagogické nástroje, ktoré majú v edukácii významný potenciál. Bábka je pohyblivý predmet, s ktorým bábkoherec, resp. žiak manipuluje podľa istých vodiacich postupov. Pohyby tela bábky tak poskytujú rôzne vizuálne a emocionálne dojmy. V edukačnom procese môžeme bábky využívať samostatne na rôznych vyučovacích predmetoch ako didaktické pomôcky, ale tiež skupinovo pri bábkovej dramatizácii (Krögera, Nupponenb, 2019).

Bábka nám v edukačnom procese predstavuje dôležitú základňu pre rozvoj tvorivosti a podporu estetického a výtvarného cítenia. Pre rozvoj a podporu kľúčových kompetencií je nevyhnutný samotný proces návrhu a výroby jednotlivých bábok ako aj divadelných artefaktov a rekvizít.

Tvorba bábok napomáha k posilneniu vzťahu k pracovnej, výtvarnej či dramatickej výchove. Práve jednotlivé výchovy patria medzi nosnú základňu, ktorá sa podieľa na formovaní a rozvíjaní estetického a umeleckého cítenia detí v každom veku a na každom stupni primárneho vzdelávania (Chanasová, Zentko, 2017). V priestore dramatickej výchovy hovoríme o implementácii bábkarských techník do edukačného procesu.

Medzi klasické bábkarské techniky zaradujeme napr. využívanie marionety, javajky, maňušky resp. tieňového divadla (Hledíková, In: Zamišková, 2015). Práve tento výber je v súčasnosti aj najviac využívaný v školskej praxi, či už vo výtvarnej a technickej výchove, alebo pri bábkovej dramatizácii v rámci medzipredmetových vzťahov.

V tradičnom bábkovom divadle uplatniteľnom v edukačnom procese hovoríme teda o dvoch najzákladnejších podobách tohto špecifického divadla (Hamar, 2016):

- marionetové divadlo, pri ktorom pracujeme s bábkami zavesenými na jednom hlavnom drôte a ovládanými obyčajne ďalšími, dvoma, štyrmi alebo viacerými povrázkami,
- maňuškové divadlo, ktoré reprezentujú bábky najčastejšie s drevenou, papierovou – kašírovanou či textilnou hlavičkou a rúčkami pripevnenými o textilný kostým, ktorý sa navlieka na prsty a dľaň jednotlivca.

Skupina týchto klasických bábok, ktorú reprezentujú: maňušky, javajky, marionety, spolu s alternatívnymi príkladmi v podobe totemových, krošňových, varechových, plošných, prstových či dľaňových, alebo samotný manekýn sú vhodnou súčasťou pre tvorivé a zážitkové aktivity v primárnom stupni vzdelávania.

Maňuška nám predstavuje druh prstovej bábky, ktorá sa navlieka na ruku (Gulaková, 2014) bábkovodiča resp. žiaka ako rukavica. Najčastejšie sa na ukazovák nastrkáva hlava, palec a prostredník vytvárajú ruky a dľaň dotvára telo bábky. Telo bábky je z látky a slúži zároveň aj ako kostým postavičky. Hlavička a ruky sú vyrezané z dreva či vytvorené z kaširovaného papiera, textilu, kože či vlny (Hamar, 2002). Tato bábka je pohyblivá, umožňuje bezprostrednú manipuláciu s rekvizitami. Na rovnakom princípe sa používala aj handrová bábka a bábka s hlavičkou zo zemiaka (tzv. zemiakové divadlo) (ENCYKLOPÉDIA ĽUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I.) Maňušky patria medzi najjednoduchšie a technicky nenáročné bábky ľahko využiteľné v primárnom vzdelávaní (Dašková, 1976).

Javajku môžeme charakterizovať ako druh tzv. spodovej bábky, ktorej pohyb zabezpečujeme prostredníctvom manipulácie zo spodu. Názov tejto divadelnej bábky je odvodený od ostrova Jáva, ktorý je v Indonézii, kde pôvodne vznikli tieto spodové bábky vodené na paličke. Rozdeľujeme ich na (ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA A-L): *plastické, reliéfne a tieňové*.

Pre ovládanie hlavy bábky je možné použiť aj ruku bábkoherca, podobne ako pri maňuške. Hlava bábky je rukou držaná na kolíku a celá ruka vytvára telo bábky (Gulaková, 2014).

Ramena javajky musia byť vyrobené z pevného materiálu najčastejšie z dreva. K nim sa pripevňujú paže javajky. Vytvorením kĺbov na bábkach zabezpečíme pohyb jednotlivých častí hodných končatín (Gasper, Ludiková, 2006, Zentko, Chanasová, 2011). Na Slovensku predstavuje tento typ bábok, bábková Betlehemska hra z Lendaku – Džafkulina (Hamar, 2002). Táto bábková hra je vhodnou inšpiráciou pre oblasť regionálnej výchovy a tiež ako výrazná prezentácia duchovnej ľudovej kultúry.

Marioneta nám predstavuje závesnú bábku vyrezanú najčas-

tejšie z dreva s pohyblivými kĺbmi, ktoré sú zavesené na drôte a ovládané niťami. Najčastejšie si ich zhotovovali samotní bábkarí, ale najmä hlavičky, ktoré boli technicky náročnejšie vyrábali ľudoví rezbári. (Hamar, 2002). Vyrába sa prevažne z dreva, ale môže byť tiež z kaširovaného materiálu alebo z textilu. V školskej praxi sa môže siahnuť pri výrobe tejto bábky aj po rôznych odpadových či prírodných materiáloch.

Totemová babka predstavuje najčastejšie monolitnú, v zriedkavých prípadoch členenú bábku, ktorá môže byť vodená zosponu ale najčastejšie ju jednotliviec nosí priamo po javisku resp. scéne (*ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž.*, 1990). Výroba tejto bábky je nenáročná, vhodná pre realizáciu počas výtvarnej výchovy, alebo pracovného vyučovania.

Plošná bábka je jednoduchým typom dvojrozmernej bábky najčastejšie vytvorenej z tvrdého papiera či kartónu pripevnená na drevenú tyč či drôt. Môže byť jednostranná, alebo obojstranná, kedy na každej strane väčšinou býva iný výraz zobrazenej postavy. Plošná bábka je veľmi jednoduchá na výrobu, a preto je pre učiteľov ľahko dostupná a dá sa ňou ozvláštniť vyučovanie (Volkmerová, 2016).

Manekýn je bábka, ktorá má blízko k bábike. Technológie vedenia manekýna sú rôzne. Je možné kontaktné vedenie bábkoherca zo zadnej časti, kedy drží bábku priamo za krk a druhou rukou animuje ostatné časti tela bábky. V iných ide o zložité technológie vnútorného mechanizmu, ktorý je podobný princípu javajok. Manekýn môže byť ovládaný aj čempuritami (krátkymi tyčkami), umiestnenými na rukách, hlave, trupe, niekedy aj v päťach bábky (Volkmerová, 2016, Gulaková, 2014, Tománek, 2016).

Okrem spomenutých bábok sú pre tvorivé aktivity v rámci výtvarných, remeselných či pracovných činností vhodné aj tieňové, dlaňové, prstové, lievikové, varechové či krošňové bábky.

Výtvarné aktivity spojené s výrobou bábok

Každá bábka v svojej podobe obsahuje estetickú a technickú vrstvu. Umelecká vrstva zahŕňa všetky zložky vizuálnej reprezen-

tácie bábk. Ide o zobrazenie jednotlivých nevyhnutných súčasti ako je kostým, úprava vlasov, maskovanie, šperky, rekvizity či materiál, z ktorého sú zhotovené. Medzi výtvarne dôležitý prvok, ktorý zabezpečuje výraz a charakter bábk patrí práve maskovanie a zobrazenie tváre či končatín. (Hamar, 2016). V tomto kontexte využívame viaceré techniky, ktoré sú súčasťou výchovno-vzdelávacieho programu primárneho vzdelávania. Žiak v treťom a štvrtom ročníku základnej školy dokáže v rámci plošných výtvarných techník pracovať s výrazom a tiež s postupmi zosvetlenia a stmavenia farieb, rovnako zručne dokáže uplatňovať farebný valér. Vie pracovať so striedaním mokrej a suchej stopy v technikách kresby a kombinovať jednotlivé techniky, maliarske, grafické či materiálové. Ovláda množstvo výtvarných techník, ktoré vie uplatniť pri estetickom stvárnení či umeleckom dotvorení jednotlivých divadelných artefaktov.

V oblasti priestorových výtvarných postupov so zreteľom na Štátny vzdelávací program vie:

- vytvoriť tvar paketážou (obaľovaním tvaru), presážou - kompresiou (stláčaním a lisovaním tvarov) akumuláciou (hromadením tvarov)
- vytvoriť a výtvarne spracovať jednoduchú bábk, (ideálne je v tomto prípade využívať medzipredmetové vzťahy s pracovným vyučovaním). Dôraz sa kladie na klasické a alternatívne bábkarstvo, alebo tieňové divadlo. Bábk (prstové, marionety, javajky, totémové babky...). Žiak pozná konštrukciu jednoduchej bábk spolu s charakterom a výrazom postavy bábk.
- vytvoriť kulisu (v našom kontexte napr. paraván bábkového divadla, plošné papierové či textilne makety, konštrukčne základy pre statiku paravánu a pod.)
- navrhnuť a vytvoriť vymysleného tvora,
- výtvarne interpretovať artefakt umenia vybranej kultúry, ukážky: umenie iných kultúr (napr. Indiánov, Číny, Japonska ...), typické artefakty vybranej kultúry, odlišnosti a podobnosti s našou kultúrou, (vhodná spolupráca s regionálnou (Vargová, Uhrinová, 2017) a multikultúrnou výchovou).

- vytvoriť jednoduchý objekt, šperk z mäkkého drôtu, využívať ľudové remeslo: drotárstvo (strihanie, ohýbanie, tvarovanie, omotávanie, spájanie mäkkého drôtu...)

Technický zamerané aktivity uplatniteľné pri výrobe bábok

Funkčnosť a pohybový mechanizmus je nevyhnutnou súčasťou každej divadelnej bábkky či scénického artefaktu. Pri tvorbe bábok je teda nevyhnutná samotná technológia výroby a tiež remeselné postupy zamerané na prácu s drevom, papierom, textilom či plastom.

Bábky z technicko-konštrukčného hľadiska môžeme jednoducho rozdeliť na trojrozmerné a dvojrozmerné. Pri dvojrozmerných ide o bábky plošné, alebo tieňové či transparentné. Podľa spôsobu manipulácie môže ísť o bábky ovládané zhora, z boku alebo zozadu tiež priamo (tu zaraďujeme prstové, dlaňové, maňuškové), alebo sprostredkované (kde patria závesné – marionety, tyčové bábky, javajky) (Bilíková, 2014).

Výber materiálu z ktorého je bábka navrhnutá a s ním súvisiace technologické a pracovné postupy závisia od individuálnych vekových osobitostí a zručností každého žiaka. Ak realizujem výrobu bábok a rekvizít pre divadelné bábkové predstavenie či krátku etudu alebo improvizáciu, môžeme zapojiť deti s rôznymi schopnosťami a zručnosťami. V takomto prípade môže v jednej skupine vyniknúť výtvarná tvorivosť a umelecký cit pri vizuálnom dotvorení jednoduchej plošnej bábkky, ale aj technická a technologická dokonalosť pri zložitej mechanickej či mimickej bábke.

Rôzne postupy, ktoré môžeme označiť pri výrobe bábok za zložitejšie sú práve pohybové mechanizmy. Jedným je aj dômyselný mechanizmus tzv. *klapačiek*, ktorý vyplňa absenciu premenlivej mimiky na tvári jednotlivých bábok. Ide o princíp vytvorený na podporu ilúzie, že bábka rozpráva svojím hlasom. To znamená, že spodná čeľusť a brada bábkky tvoria mechanicky samostatnú časť tváre. (Hamar, 2016). V podmienkach primárneho vzdelávania sa najčastejšie pracuje pri tomto mechanizme s papierom, kartónom

či textilom. V niektorých špecifických prípadoch môžeme počas pracovného vyučovania využívať aj plast a drevo. So zreteľom na Štátny vzdelávací program pre primárne vzdelávanie, žiak v 3. a 4. ročníku by mal vedieť:

- zhotoviť výrobok z odpadového prírodného alebo technického materiálu,
- zhotoviť výrobok z papiera a kartónu,
- zhotoviť výrobok z textilu pomocou jednoduchých stehov: predný, zadný
- zhotoviť jednoduché výrobky súvisiace s ľudovými tradíciami. (Pri tvorbe bábok s ľudovou tematikou ma dôležité zázemie regionálna výchova, ktorá má vo svojom obsahovom portfóliu celé prostredie, v ktorom sa zameriava na kultúrne pamiatky, tradičnú ľudovú kultúru ale tiež kontext multikultúrnej výchovy) (Gašparová, 2018).
- zhotoviť výrobok podľa návodu s požadovanou presnosťou,
- zhotoviť výrobok z textil
- zhotoviť ľubovoľný výrobok z technického materiálu,
- navrhnuť ozdoby a doplnky súvisiace s ľudovými tradíciami,
- vytvoriť ozdoby a doplnky,
- zhotoviť produkty súvisiace s ľudovými remeslami.

Aktivity zamerané na tieto pracovné a tvorivé činnosti využívajú rôzne technické materiály ako napr. papier, textil, drevo a pod. Žiaci postupným experimentovaním spoznávajú vlastnosti rôznych technických materiálov: priesvitnosť, priehľadnosť, krčivosť, nasiakavosť, pevnosť, pružnosť, farebnosť, kombinovateľnosť a pod.

Žiaci sa zoznamujú s technikou konštruovania, analyzujú materiály a spoznávajú ľudové remesla s ich špecifikami (Huľová, 2018). S pracovných postupov využívajú: rezanie, strihanie, lepenie, zošívanie, spájanie klincovými či kolikovými spojmi a pod.

Rozvíjanie umeleckých a technických aspektov

Správne zvládnutá príprava na pracovné vyučovanie a výtvarnú výchovu je v individuálnom sebauvedomení (Huľová, Ko-

žuchová, 2020) a príprave každého učiteľa (Kuruc a kol., 2020). Je v kompetencií každého pedagóga aby zohľadnil a na patričnej úrovni predstavil špecifiká a rozdiely výtvarnej výchovy a pracovného vyučovania.

Často sa stretávame so skutočnosťou, že dochádza k zanedbávaniu umeleckých predmetov, ktoré kultivujú osobnosť človeka, podobne dochádza aj k obchádzaniu technického a pracovného vzdelávania (Kuruc, 2017). Dobře zvládnutou spoluprácou týchto disciplín získavajú deti radosť z tvorivej práce a cit pre estetické hodnoty (Gašparová, 2018).

Pre žiakov je dôležité aby si bábku vyrobili sami, ideálne, keď je to aj po stránke technologickej aj výtvarnej. K bábke sa tak vytvorí istý osobný vzťah ktorý oživuje ich kreativitu, fantáziu a dynamiku. Podporuje sa tak komunikácia, spontánne vyjadrovanie myšlienok, pocitov a predstáv (Tomasovič, 2016).

Každá tvorivá aktivita s bábkou nám umožňuje rozvíjať u detí viaceré či už intelektové ale tiež rečové schopnosti a zručnosti, ktoré sú potrebné pre rozvoj všetkých stránok osobností dieťaťa. Bábku teda môžeme stručne charakterizovať ako trojrozmerný predmet resp. artefakt, ktorým vytvárame priestor pre aktivitu, tvorivosť a kreativitu alebo aj ako hrací prostriedok využiteľný v diagnostike či terapii. Pestrosť druhov jednotlivých bábok, ich výtvarné a technické prevedenie spolu s rôznymi spôsobmi ovládania vytvárajú pocity zážitku a radosti (Bilíková, 2014). Bábka, ktorá predstavuje figúru, vytvorenú z neživej hmoty, v ktorej pulzuje život a dokáže byť veselá, radovať sa, ale i smútiť, výrazne podporí aj záujem o bábkové inscenácie a dramatizácie, ktoré deťom zabezpečia estetický zážitok plný emócií, podnet k premýšľaniu či priestor na rozvoj fantázie a predstavivosti (Musil, 2015). Vhodným návrhom kreatívnych aktivít zameraných na tvorbu bábok sa posilní vzťah k technickej a výtvarnej tvorivosti.

Záver

Každá bábka má svoju vizuálnu a technickú stránku. Učiteľ primárneho stupňa môže vhodným a tvorivým spôsobom túto sku-

točnost výrazne uplatniť práve pri vysvetľovaní týchto rozdielov, ktoré sa často prezentujú buď z aspektu výtvarnej tvorby, alebo technickej zručnosti. Učitelia najčastejšie tvorbu bábky realizujú na výtvarnej výchove, kedy sa technická stránka a jednotlivé pracovné postupy strácajú, alebo na pracovnom vyučovaní, kedy sa dôraz kladie skôr na výrobu a úžitkové uplatnenie. Pri správnom plánovaní jednotlivých aktivít určených deťom ranného školského veku, dokáže učiteľ v rámci medzipredmetových vzťahov či interdisciplinárnych presahov náležite rozlíšiť kompetencie umelecké a technické. Umelecká tvorivosť sa významne uplatní pri aplikácií rôznych výtvarných techník, či už plošných a priestorových, alebo maliarskych, kresliarskych, grafických či textilných. Práve implementáciou viacerých druhov výtvarných techník spolu s tvorivou prácou pri pracovných postupoch sa edukačný proces stáva, efektívnejším, zaujímavejším a pre žiakov aj veľmi atraktívnym. Predkladaný článok sa snaží predstaviť možnú spoluprácu remeselných a umeleckých činností resp. pracovno-výtvarných aktivít, ktoré podporia rozvoj technických zručností a prispievajú tiež k podpore a rozvoju estetického a umeleckého cítenia.

Príspevok vznikol v rámci grantovej úlohy VEGA č. 1/0383/19 Analýza stavu v technickom vzdelávaní a rozvoj technických zručností žiakov na primárnom stupni školy, ktorého zodpovedná riešiteľka je doc. PaedDr. Zlatica Huľová, PhD., (2019–2021).

Použitá literatúra

1. BILÍKOVÁ, I. *Mimická bábka a jej využitie v materských školách*. Bratislava: todicko-pedagogické centrum, 2014. ISBN 978-80-8052-786-0.
2. DAŠKOVÁ, K.a kol.: *Vysoká škola dievčenskej zručnosti*. Bratislava: Mladé letá, 1976.
3. *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA A-L*. Bratislava: SAV, 1989.
4. *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž*. Bratislava: SAV, 1990.

5. *ENCYKLOPÉDIA LUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I.* Bratislava: VEDA, 1995.
6. GASPER LUDIKOVÁ, H.: *Výtvarne riešenia v bábkovom divadle.* Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2006.
7. GAŠPAROVÁ, M., 2018. Regionálne prvky v obsahu primárneho vzdelávania In: *Zagadnienia Społeczne*, Roč. NR 1 (9) 2018. Białystok: Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, 2018. ISSN 2353-7426.
8. GAŠPAROVÁ, M., 2018: *Regionálna výchova v ranej edukácii.* Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, s. 95. ISBN 978-80-557-1413-4.
9. GAŠPAROVÁ, M., 2020. Vybrané aspekty učenia sa prostredníctvom skúseností – interdisciplinárny prístup. In: *Zagadnienia Społeczne*, Roč. 7, č.1 (13) (2020), Białystok: Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, 2020. ISSN 2353-7426.
10. GULÁKOVÁ, M. 2014. *Bábkové divadlo.* Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2014. ISBN 978-80-565-0549-6
11. HAMAR, J. 2002. Slovenské tradičné bábkové divadlo v textoch a kontextoch. In: *Studia Academica Slovaca. 31. Prednášky XXXVIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry.* Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2002. ISBN 80-88982-59-6.
12. HAMAR, J. 2016. Štruktúra komického obrazu v tradičnom bábkovom divadle. In: *Národopisná revue* 1/2016, ročník XXVI. ISSN 0862-8351.
13. HUĽOVÁ, Z. – KOŽUCHOVÁ, M., 2020. Sebaregulácia učenia sa a sebahodnotenie žiakov v technickom vzdelávaní na primárnom stupni... In: *Zagadnienia Społeczne*, Roč. NR 1 (13) 2020. Białystok: Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, 2018. ISSN 2353-7426.
14. HUĽOVÁ, Z. 2018. Zavádzanie pracovnej výchovy do vzdelávania detí predškolského veku v čase. In: *Zagadnienia Społeczne*. NR 2(10), 2018. ISSN 2353-7426.
15. CHANASOVÁ, Z. – ZENTKO, J. 2017. Bábková tvorba a scénický systém v dramatickej výchove pre deti. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITATIS CATHOLICA RUŽOMBEROK.* 2017, ročník 16, číslo 2. ISSN 1336-2232.
16. KOVÁČOVÁ, B. 2011. *Vývinovo orientovaná dramaterapia Možnosti a limity vo výchove a včasnej intervencii.* Bratislava: Musica Liturgica, 2011. ISBN 978-80-970418-1-6.
17. KOVÁČOVÁ, B. 2017. Stratégie pomoci s bábkou v edukačnom, ree-

- dukačnom a intervenčnom procese. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK*. Ružomberok, VERBUM, November 2017, ročník 16, číslo 5. ISSN 1336-2232
18. KRÖGERA, T. – NUPPONENB, A. M., 2019. Puppet as a Pedagogical Tool: A Literature Review. In: *International Electronic Journal of Elementary Education*. Volume 11, Issue 4, 2019. s. 393-401. ISSN: 1307-9298.
 19. KURUC, M. 2017. *Akademická a prosociálna motivácia v škole*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 2017. ISBN 978-80-223-4480-7.
 20. KURUC, M., KOŽUCHOVÁ, M. SEVERINY, E., ZELINA, M., ŽILKOVÁ, K. 2020. *Sebaregulácia učenia sa študentov predprimárneho a primárneho vzdelávania*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 2020. ISBN 978-80-223-4996-3.
 21. MÖLLER, O. 2007. *Große Handpuppen ins Spiel bringen: Technik, Tipps und Tricks für den kreativen Einsatz in Kindergarten, Schule, Familie und Therapie*. Münster: Ökotoxia Verlag, 2007. ISBN 978-3-86702-017-6.
 22. MUSIL, D. 2015. *Bábkové divadlo v kontexte hudobno-dramatickej tvorby a výchovy*. In: ZAMIŠKOVÁ, B. a kol. *Komparácia edukácie európskych bábkarských škôl, tvorivé metódy a ich uplatnenie v praxi. Zborník z medzinárodného teatrologického kolokvia*. Bratislava: Vysoká škola múzických umení v Bratislave, 2015. ISBN 978-80-89439-881.
 23. ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM PRE PRIMÁRNE VZDELÁVANIE. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. 2016.
 24. TOMÁNEK, A. 2016. *Podoby loutek*. Praha: NAMU - Akademie múzických umění v Praze, 2016. ISBN 978-80-7331-388-3
 25. TOMASOVIĆ, J. 2016. Lutka u odgoju i obrazovanju. In: *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju*. Vol. 65 No. Tematski broj, 2016. ISSN 0037-654X.
 26. VARGOVÁ, M. – UHRINOVÁ, M. 2017. *Vybrané kultúrne aspekty v predprimárnej edukácii*. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE, UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK 2017, č. 2*. Ružomberok: VERBUM, ISSN 1336-2232.
 27. VOLKMEROVÁ, H. 2016. *Loutky jako edukační nástroj – Potenciál dramatických výchovně-vzdělávacích lekcí s loutkami (s terapeutickými účinky)*. Disertační práce. Brno: Divadelní fakulta, Ateliér výchovné dramatiky Neslyšících, 2016.

28. WÜTHRICH, K. – HARTEN, K. 2007. *Das therapeutische Puppenspiel, Ein Spiegel der kindlichen Seele*. München: Kösel Verlag, 2007. ISBN 978-3-466-30767-8.
29. ZENTKO, J., CHANASOVÁ, Z. 2011. *Dramatizačné techniky v materskej škole*. Ružomberok: VERBUM, 2011. ISBN 978-80-8084-809-5.